

**RAQAMLI DAVRDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING TA’SIR
KUCHI VA YOLG‘ON AXBOROTLARGA QARSHI AXBOROT MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISH**

E'zoza Suyunova Xurshid qizi

O'zbek tili va adabiyot yo'nalishi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 1-kurs talabasi

*Ilmiy rahbar: **Muhammadiyev Axadjon Mahmudovich***

Filologiya fanlar doktori professor

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada raqamli davr sharoitida ommaviy axborot vositalarining jamiyat ijtimoiy ongiga ko'rsatayotgan ta'siri, axborot oqimining jadallashuvi hamda yolg'on axborotlarning keng tarqalish sabablari tahlil qilinadi. Shuningdek, yolg'on axborotlarning shaxs psixologiyasi va jamiyat barqarorligiga ta'siri ochib berilib, ularga qarshi samarali vosita sifatida axborot madaniyati va media savodxonlikni shakllantirish masalalari ilmiy asosda yoritiladi. Maqola ta'lim tizimi va yoshlar auditoriyasi uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: raqamli jamiyat, ommaviy axborot vositalari, yolg'on axborot, axborot madaniyati, media savodxonlik

Аннотация: В статье рассматривается влияние средств массовой информации в условиях цифровой эпохи, причины распространения ложной информации и ее воздействие на общественное сознание. Особое внимание уделяется формированию информационной культуры и медиаграмотности как основным инструментам противодействия дезинформации.

Ключевые слова: цифровое общество, средства массовой информации, ложная информация, информационная культура, медиаграмотность

Annotation: *This scientific article analyzes the influence of mass media in the digital age, the spread of fake information, and its impact on public consciousness. The study emphasizes the importance of developing information culture and media literacy as effective tools against misinformation.*

Keywords: *digital society, mass media, fake information, information culture, media literacy*

Kirish

XXI asrning boshlaridan boshlab insoniyat taraqqiyoti raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sur‘atlarda takomillashuvi jamiyat hayotining barcha jabhalariga, jumladan, ta’lim, madaniyat, siyosat va ijtimoiy munosabatlarga tub o‘zgarishlar olib kirdi. Bugungi kunda axborot nafaqat bilim manbai, balki jamiyat ijtimoiy ongini shakllantiruvchi, qarorlar qabul qilishga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim strategik resurs sifatida e’tirof etilmoqda [2].

Raqamli davr sharoitida ommaviy axborot vositalari axborotni tarqatishning eng asosiy mexanizmlaridan biriga aylandi. An’anaviy bosma nashrlar, radio va televideniye bilan bir qatorda internet nashrlari, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar axborot makonining yetakchi subyektlariga aylandi. Ushbu jarayon axborot olish imkoniyatlarini kengaytirib, jamiyat a’zolarining voqelikka munosabatini shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda [3].

Biroq axborot oqimining keskin ko‘payishi bilan birga, uning sifati va ishonchliligi masalasi dolzarb muammoga aylandi. Raqamli makonda tekshirilmagan, noto‘g‘ri yoki ataylab buzib ko‘rsatilgan yolg‘on axborotlarning keng tarqalishi jamiyatda axborotga bo‘lgan ishonchning susayishiga, noto‘g‘ri qarashlar shakllanishiga hamda ijtimoiy beqarorlikka olib kelmoqda [7]. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan manipulyativ xabarlar qisqa vaqt ichida katta auditoriyani qamrab olishi bilan xavfli tus olmoqda.

Shu sababli bugungi kunda yolg‘on axborotlarga qarshi kurashish masalasi faqatgina texnik yoki huquqiy muammo bo‘lib qolmay, balki pedagogik va madaniy muammo sifatida ham qaralmoqda. Bu borada axborot madaniyatini shakllantirish, shaxsda tanqidiy fikrlash va media savodxonlikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi [10]. Mazkur ilmiy maqolada raqamli davrda ommaviy axborot vositalarining ta’sir kuchi va yolg‘on axborotlarga qarshi axborot madaniyatini shakllantirish masalalari keng qamrovda tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Raqamli axborot muhiti sharoitida ommaviy axborot vositalari jamiyat hayotining ajralmas tarkibiy qismiga aylanib, ijtimoiy ongni shakllantiruvchi asosiy institutlardan biri

sifatida namoyon bo‘lmoqda. Raqamli OAVning asosiy xususiyati uning tezkorligi, ommaviyligi va interaktivligidir. Axborotning qisqa vaqt ichida keng auditoriyaga yetib borishi jamiyatda muayyan qarashlar va munosabatlarning tez shakllanishiga olib keladi [4].

Shu bilan birga, raqamli platformalarda axborotni yaratish va tarqatish jarayonida professional jurnalistika me’yorlarining chetlab o‘tilishi holatlari ko‘paymoqda. Natijada axborotning haqqoniyligi va aniqligi ikkinchi planga tushib, sensatsionlik va emotsional ta’sir ustuvor bo‘lib qolmoqda. Bu holat yolg‘on axborotlarning tez tarqalishiga qulay sharoit yaratadi [7].

Yolg‘on axborotlar ko‘pincha auditoriyaning hissiyotlariga ta’sir etish orqali tarqatiladi. Soxta statistik ma’lumotlar, kontekstdan uzib olingan faktlar va manipulyativ sarlavhalar orqali axborot iste’molchisi chalg‘itiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bunday axborotlar haqiqatga asoslangan xabarlariga nisbatan tezroq tarqaladi va kuchli psixologik ta’sirga ega bo‘ladi [6].

Yolg‘on axborotlarning jamiyat va shaxs psixologiyasiga ta’siri turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Ular insonda xavotir, ishonchsizlik va beqarorlik hissini kuchaytirib, ijtimoiy munosabatlarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, yoshlar auditoriyasi bunday axborotlarga nisbatan zaif bo‘lib, ularning dunyoqarashi va ijtimoiy faolligiga salbiy ta’sir yetkazishi mumkin [5].

Mazkur muammolarga qarshi samarali kurashishning muhim yo‘li sifatida axborot madaniyatini shakllantirish masalasi ilgari suriladi. Axborot madaniyati shaxsning axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan ongli foydalanish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi [10]. Axborot madaniyatiga ega bo‘lgan shaxs axborot manbalarini solishtira oladi, fakt va fikrni farqlaydi hamda yolg‘on axborotni aniqlash qobiliyatiga ega bo‘ladi.

Axborot madaniyatining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lgan media savodxonlik esa shaxsni ommaviy axborot vositalari orqali uzatilayotgan xabarlarining mazmuni va maqsadini anglashga o‘rgatadi. UNESCO tadqiqotlariga ko‘ra, media savodxonlikni rivojlantirish jamiyatda yolg‘on axborotlarga qarshi barqaror immunitetni shakllantirishning eng samarali yo‘llaridan biridir [5].

Ta’lim tizimida axborot madaniyatini rivojlantirish orqali yoshlarni axborot xurujlaridan himoyalash mumkin. Dars jarayonlarida tahliliy fikrlashga asoslangan metodlardan foydalanish, axborot manbalarini tekshirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar berish va media matnlar bilan ishlash yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi [6]. Bu esa raqamli makonda ongli va mas’uliyatli shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli davr sharoitida ommaviy axborot vositalari jamiyat hayotining ajralmas tarkibiy qismiga aylanib, ijtimoiy ong, dunyoqarash va xulq-atvor

shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi axborotga bo'lgan ehtiyojni qondirish bilan birga, uning sifati, ishonchliligi va xavfsizligi masalasini ham dolzarb muammoga aylantirdi. Ayniqsa, yolg'on va manipulyativ axborotlarning keng tarqalishi jamiyat barqarorligiga, shaxsning psixologik holatiga va axborot makoniga bo'lgan ishonchga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yolg'on axborotlar ko'pincha hissiy ta'sirga asoslanib, auditoriyani tezda jalb etadi va tanqidiy fikrlash mexanizmlarini chetlab o'tadi. Natijada jamiyatda noto'g'ri qarashlar, axborotga nisbatan befarqlik yoki ishonchsizlik yuzaga keladi. Bu holat, ayniqsa, yoshlar orasida yanada xavfli tus olib, ularning ijtimoiy faolligi va ma'naviy qadriyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Mazkur muammolarga qarshi samarali kurashishning eng muhim yo'li sifatida axborot madaniyatini shakllantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Axborot madaniyati shaxsning axborotni tanlash, tahlil qilish, baholash va undan ongli hamda mas'uliyat bilan foydalanish qobiliyatini rivojlantiradi. Axborot madaniyatiga ega bo'lgan shaxs yolg'on axborotlarni aniqlay oladi, axborot manbalarini solishtiradi va manipulyativ ta'sirlarga berilmaydi.

Shuningdek, media savodxonlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi lozim. Ta'lim muassasalarida media savodxonlik elementlarini joriy etish orqali yosh avlodni axborot xurujlaridan himoyalash, ularda tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Bu esa jamiyatda sog'lom axborot muhitini yaratish va raqamli makonda barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, raqamli davrda ommaviy axborot vositalarining ta'sir kuchi tobora ortib borayotgan bir paytda, axborot madaniyatini shakllantirish strategik ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy-pedagogik vazifadir. Axborot madaniyatiga ega shaxs va jamiyatgina yolg'on axborotlarga qarshi mustahkam immunitet hosil qila oladi hamda raqamli makonda ongli, mas'uliyatli va barqaror rivojlanishga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Toffler A. The Third Wave. – New York: Bantam Books, 2006.
3. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. – London: Routledge, 2005.
4. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishing, 2010.
5. UNESCO. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. – Paris, 2019.

6. Potter W.J. Media Literacy. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2013.
7. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder. – Council of Europe, 2017.
8. O‘zbekiston Respublikasi. “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi Qonun.
9. O‘zbekiston Respublikasi. “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun.
10. Xolmatov S. Axborot madaniyati va media savodxonlik asoslari. – Toshkent, 2020.